

Саморобний запальний прилад: визначення поняття

Михайло Кузьменко *

* Київський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9083-8262>, e-mail: mixa01@ukr.net

DOI: 10.32353/khrife.4.2024.12 УДК 614.841.2:001.5:343.98

Надійшло 08.07.2024 / Рецензовано 16.07.2024 / Прийнято до друку 25.12.2024 /
Доступно онлайн 31.12.2024

Зауважено відсутність визначення поняття «саморобний запальний прилад» у чинних іноземних і вітчизняних методиках та довідковій літературі, якими фахівці послуговуються для проведення судових пожежно-технічних експертиз. Мета — сформулювати визначення поняття «саморобний запальний прилад» для його подальшого вживання в межах проведення судових пожежно-технічних експертиз. Для досягнення поставленої мети застосовано метод системно-структурного аналізу. Відсутність методик і методів дослідження саморобних запальних приладів унеможлиблює спроби експертів у галузі судових пожежно-технічних досліджень визначити конкретне джерело запалювання, яке спричинило займання певного матеріалу (речовини) або має достатньо енергії для запалювання відповідного горючого середовища в осередку пожежі. Своєю чергою той факт, що конкретне джерело запалювання визначити неможливо, призводить до складання ймовірного, а не категоричного висновку експерта щодо з'ясування справжньої причини виникнення пожежі, а інколи й до того, що встановити причину пожежі взагалі неможливо. За трьома тлумачними словниками, складеними в різний час і різними укладачами, трьома посібниками (методиками) проведення судових пожежно-технічних експертиз і ДСТУ 2272:2006 ретельно проаналізовано тлумачення термінів, дотичних до формування поняття «саморобний запальний прилад». Сформульовано визначення цього поняття, що надалі сприятиме розробленню відповідних методик і методів дослідження загальної будови саморобних запальних приладів, елементів їхньої конструкції та принципу дії в межах проведення судових пожежно-технічних експертиз.

Ключові слова: пожежа; дослідження пожеж; пожежно-технічна експертиза; джерело запалювання; саморобний запальний прилад; підпал; розслідування пожеж.

Постановка наукової проблеми

Актуальність проведення досліджень саморобних запальних приладів зумовлено збільшенням кількості фактів їх застосування з метою навмисного знищення та пошкодження майна громадян шляхом учинення протиправних дій — підпалів.

За статистикою, останніми роками підпали спричиняють від $\approx 1,8$ % до понад 3 % загальної кількості пожеж у нашій державі (див. табл.).

Підпал як причина пожеж в Україні (2019—2023) ¹

Рік	К-ть пожеж усього	К-ть підпалів	К-ть підпалів у загальній к-ті пожеж, %
2019	95 915	2964	3,09023615
2020	101 279	3746	3,69869371
2021	79 457	2656	3,34268850
2022	80 652	1419	1,75941080
2023	67 934	2112	3,10889981

Проведений аналіз чинних методик і довідкової літератури, якими фахівці мають послуговуватися під час проведення судових пожежно-технічних експертиз, засвідчив відсутність поняття «саморобний запальний прилад» у цих джерелах.

Наявність поняття «саморобний запальний прилад» у нормативно-правових актах, які регулюють судово-експертну діяльність, та офіційно зареєстрованих методиках дасть поштовх розробленню методів дослідження загальної будови саморобних запальних приладів, елементів їхньої конструкції і принципу дії, що є нагальною потребою для вчасного та якісного проведення судових пожежно-технічних експертиз і надання обґрунтованих висновків експертів у категоричній формі.

Мета статті

Запропонувати визначення поняття «саморобний запальний прилад» для розроблення методів дослідження його загальної будови, елементів конструкції та принципу дії в межах проведення судових пожежно-технічних експертиз.

Для досягнення цієї мети необхідно:

- проаналізувати визначення складових поняття «саморобний запальний прилад» за тлумачними словниками української мови, складеними в різний час різними укладачами ², посібниками (методиками) проведення

1 Статистика пожеж / Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту: офіц. сайт. URL: <https://idundcz.dsns.gov.ua/uk/statistika-pozhezh> (дата звернення: 13.06.2024).

2 Академічний тлумачний словник української мови. В 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ, 1970—1980. URL: <https://sum.in.ua> (дата звернення: 25.06.2024) ; Короткий тлумачний словник української мови / уклад.: Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, В. Л. Карпова та ін. ; відп. ред. Л. Л. Гумецька. Київ, 1978. 296 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humetska_LL/Korotkyi_tlumachnyi_slovnuk_ukrainskoi_movy.pdf?PHPSESSID=1oe6h4aoc7e9sl8cd7jonpcr65 (дата звернення: 25.06.2024) ; Тлумачний словник української мови / за ред. В. С. Калашника. 2-ге вид., випр. і допов. Харків, 2005. 992 с. URL: <https://archive.org/details/tlumachny2005/page/n987/mode/2up> (дата звернення: 25.06.2024).

судових пожежно-технічних експертиз³ і ДСТУ 2272:2006⁴;

- диференціювати знайдені тлумачення;
- окреслити відмінності між промисловим і саморобним виготовленням запального приладу;
- сформулювати визначення поняття «саморобний запальний прилад» у межах проведення судових пожежно-технічних експертиз.

Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети застосовано метод системно-структурного аналізу.

Аналіз основних досліджень і публікацій

У розділі довідково-методичного посібника «Дослідження пожеж» (далі — *Посібник-1999*), який містить порядок проведення досліджень щодо виникнення горіння внаслідок підпалу, зазначено лише, що у процесі огляду місця пожежі можна виявити технічні, електро-технічні або хімічні засоби здійснення підпалів⁵. У цьому розділі також згадано пристосування, здатні самостійно запалювати свою конструкцію або інші

горючі матеріали. Окрім того, описано пристосування, здатні запустити дію запалювального пристрою.

Водночас визначення понять «запалювальні пристрої» і «саморобний запальний прилад» у *Посібнику-1999*⁶ відсутні.

У довідково-методичному посібнику «Розслідування та судові експертизи пожеж» (далі — *Посібник-2007*) наведено об'єднані у дві групи запитання, на які експерт має дати відповіді під час проведення судової пожежно-технічної експертизи, щодо діагностики причин виникнення пожеж з ознаками підпалу: 1) за даними специфічних особливостей утворення засобів джерел запалювання («До якого засобу підпалу належить чинник утворення джерела запалювання у цьому разі?», «Чи могло використовуватися вилучене з місця події пристосування (пристрій, прилад тощо) в якості засобу підпалу?») і 2) за використаними засобами підпалу («Чи не могли предмети, виявлені на місці пожежі та надані на експертизу, складати пристосування, пристрій для здійснення підпалу?», «Чи не є дане пристосування запалювальним пристроєм і який принцип його дії?»)⁷.

Водночас словник деяких загальних і спеціальних термінів із додатка 2 до *Посібника-2007* містить лише поняття «засіб» («знаряддя, пристосування, пристрій, за допомогою якого виконується

3 Степаненко С. Г., Білкун Д. Г., Яник Я. М., Тимошук Ю. Т. Дослідження пожеж : довідк.-метод. посіб. Київ, 1999. 224 с. ; Безвесільний В. Д., Дьяченко О. Ф. Розслідування та судові експертизи пожеж : довідк.-метод. посіб. Харків, 2007. 360 с. ; Шмерего О. Б., Лисенко О. В., Кучинський В. В., Полешко Л. І., Форіс Ю. Б., Цвик Л. В., Гаврилюк О. М., Фонрабе В. В., Стельмашов І. В., Сабаша В. В., Супрун В. С., Шебалков І. Л., Гусейнов Р. Н., Беліков А. С. Методика з теоретичних та практичних основ проведення судових пожежно-технічних експертиз. КНДІСЕ ; ХНДІСЕ ; ДніпроНДІСЕ, 2019. 88 с.

4 ДСТУ 2272:2006 Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять [Чинний від 01.07.2007]. Київ, 2007. 32 с. URL: https://antifire.ua/dbn/19-DSTU_2272_2006.pdf (дата звернення: 25.06.2024).

5 Степаненко С. Г., Білкун Д. Г., Яник Я. М., Тимошук Ю. Т. Зазнач. твір.

6 Там само.

7 Безвесільний В. Д., Дьяченко О. Ф. Зазнач. твір.

дія») і зауваження про те, що для здійснення підпалу зловмисники можуть використати, наприклад, такий засіб утворення джерела запалювання, як розжарену спіраль електроплитки, тощо⁸.

Однак визначення понять «запальний пристрій» і «саморобний запальний прилад» у Посібнику-2007 так само відсутні, як і в Посібнику-1999.

Чинною Методикою з теоретичних та практичних основ проведення судових пожежно-технічних експертиз⁹ (далі — *Методика*) передбачено порядок проведення досліджень обставин, пов'язаних із причиною виникнення пожежі, відповідно до якого процес дослідження експертом обставин щодо причини виникнення пожежі містить послідовні стадії, викладені в довідкових посібниках, єдиним чинним станом на сьогодні з-поміж яких є згаданий вище Посібник-1999.

Отже, Методика щодо дослідження причин виникнення пожеж посилається на порядок, наведений у Посібнику-1999, де, як зазначено вище, відсутні визначення понять «запальний пристрій» і «саморобний запальний прилад». Окрім того, у п. 3.2 цієї Методики

наведено алгоритм дослідження причин виникнення пожеж, які не пов'язані з електрообладнанням, подібний до алгоритму з п. 3.1, але із застосуванням інших методів, хоча цей пункт узагалі не містить порядку проведення досліджень запальних пристроїв, пристроїв, засобів, пристосувань тощо, тоді як об'єктами дослідження під час проведення судових пожежно-технічних експертиз є саме пристрої для запалювання речовин і матеріалів¹⁰.

Водночас у п. 1.1 Методики наведено основні терміни судової пожежно-технічної експертизи, щоправда, визначення таких понять, як «запальний пристрій» і «саморобний запальний прилад» у ньому відсутні¹¹. Так само їх немає у ДСТУ 2272:2006¹², який містить терміни й визначення основних понять із пожежної безпеки. Можливо, саме через це у вітчизняній нормативно-правовій та експертно-методичній базі немає порядку проведення досліджень запальних пристроїв, пристроїв, засобів і пристосувань тощо. До речі, іноземні інформаційні джерела, у яких викладено результати досліджень пожеж і підпалів, також ніяк не тлумачать цих термінів¹³.

8 Безвесільний В. Д., Дьяченко О. Ф. Зазнач. твір.

9 Шмерего О. Б., Лисенко О. В., Кучинський В. В. та ін. Зазнач. твір.

10 Там само.

11 Там само.

12 ДСТУ 2272:2006. URL: https://antifire.ua/dbn/19-DSTU_2272_2006.pdf (дата звернення: 25.06.2024).

13 Eroglu Y. Text Mining Approach for Trend Tracking in Scientific Research: A Case Study on Forest Fire. *Fire*. 2023. 6(1):33. DOI: 10.3390/fire6010033 (дата звернення: 25.06.2024) ; Gales J., McNamee R. Fire research for timber structures. *Fire and Materials*. 2023. Vol. 47. Is. 4. Pp. 413—414. DOI: 10.1002/fam.3140 (дата звернення: 25.06.2024) ; Perry J. Innovative Fire Fighting Strategy / *Advances in Forest Fire Research*. Ed. D. X. Viegas, L. M. Ribeiro. Universidade de Coimbra, 2022. Pp. 1675—1681. DOI: 10.14195/978-989-26-2298-9_257 (дата звернення: 22.06.2024) ; Yang Y., Du H., Yao G. A Scientometric Research on Applications and Advances of Fire Safety Evacuation in Buildings. *Fire*. 2023. 6(3):83. DOI: 10.3390/fire6030083 (дата звернення: 25.06.2024) ; Lim O. K. Bibliometric Analysis of Research Topics on Fire Safety. *Fire Science and Engineering*. 2023. Vol. 37. Is. 1. Pp. 129—137. DOI: 10.7731/KIFSE.6a32f1fd (дата звернення: 25.06.2024) ; Christ S., Schwarz N., Sliuzas R. Measuring fire risk perception of residents before and after a fire / *Advances in Forest ...* Pp. 682—688. DOI: 10.14195/978-989-26-2298-9_104 (дата звернення: 25.06.2024) ; Scribner C. F. A Is for Arson: A History of Vandalism in American Education.

Відсутність у методиках і довідковій літературі, якою послуговуються під час проведення судових пожежно-технічних експертиз, визначення поняття «саморобний запальний прилад» унеможливило розроблення методів дослідження їхньої загальної будови, елементів конструкції та принципу дії. Це своєю чергою стає на заваді визначенню конкретного джерела запалювання (у разі застосування саморобного запального приладу (пристрою), який спричинив займання певного матеріалу (речовини) або мав достатньо енергії для запалювання відповідного горючого середовища) в осередку пожежі. Якщо конкретне джерело запалювання з'ясувати неможливо, то й висновок експерта про причини виникнення пожежі матиме ймовірну, а не категоричну форму, до того ж у подібних випадках іноді взагалі неможливо встановити причину пожежі.

Навіть застосувавши метод виключення, викладений у Посібнику-1999¹⁴, за неможливості ретельно й усебічно перевірити всі можливі версії щодо причини виникнення пожежі та неможливості логічно спростувати факти двох і більше версій такої причини, за

умови виявлення залишків саморобних запальних приладів (пристроїв), відсутність затвердженого алгоритму їх дослідження призводить лише до припущень про джерело запалювання, яке призвело до займання матеріалу або речовини в осередку пожежі, що негативно впливає на встановлення причини виникнення пожежі.

Як зазначено вище, метою цієї праці є сформулювати дефініцію «саморобний запальний прилад» для подальшого розроблення методів дослідження їхньої загальної будови, елементів конструкції та принципу дії в межах проведення судових пожежно-технічних експертиз.

Викладення основного матеріалу дослідження

Для формулювання поняття «саморобний запальний прилад» з'ясуємо тлумачення кожного зі слів за трьома тлумачними словниками української мови різних років видання й за редакцією різних авторів.

Отже, по-перше, визначимося з поняттям «саморобний».

Ithaca, NY : Cornell University Press, 2023. 240 p. DOI: [10.1515/9781501770739](https://doi.org/10.1515/9781501770739) (дата звернення: 25.06.2024) ; Arson, n.¹. Arson, n.² / Oxford English Dictionary. 3rd ed. Oxford University Press, 2024. URL: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=arson> (дата звернення: 25.06.2024) ; Woods R. Wildfire Arson Prevention Guide. 1st ed. CRC Press, 2023. 128 p. DOI: [10.4324/9781003353843](https://doi.org/10.4324/9781003353843) (дата звернення: 25.06.2024) ; Kwon H., Kim S., Seo J. The Typology of Korean Arson and Predictive Factor for Serial Arson. *Journal of The Korean Data Analysis Society*. 2020. Vol. 22. Is. 1. Pp. 387—401. DOI: [10.37727/jkdas.2020.22.1.387](https://doi.org/10.37727/jkdas.2020.22.1.387) (дата звернення: 25.06.2024) ; Noon R. K. Introduction to Forensic Engineering. 1st ed. CRC Press, 1992. 220 p. ; Horsley F. K. New Perspectives on Arson and Firesetting: The Human-Fire Relationship. Taylor & Francis Group, 2021. 132 p. DOI: [10.4324/9780367808648](https://doi.org/10.4324/9780367808648) (дата звернення: 25.06.2024) ; Stanley J. R. Preventing rural arson / Rural Crime Prevention. Theory, Tactics and Techniques ; Ed. by A. Harkness. 1st ed. London, 2020. Pp. 299—312. DOI: [10.4324/9780429460135-33](https://doi.org/10.4324/9780429460135-33) (дата звернення: 25.06.2024) ; Tao X. Research on Innovative Model of Fire Management in Universities — Take Fire Safety Education as an Example. *Frontiers in Educational Research*. 2021. Vol. 4. Is. 12. Pp. 40—43. DOI: [10.25236/FER.2021.041208](https://doi.org/10.25236/FER.2021.041208) (дата звернення: 25.06.2024) ; Fenoff R., Fish J. T., Miller L. S., Wallace E. W. Arson and Explosives / R. Fenoff et al. Crime Scene Investigation. 4th ed. NY, 2022. Pp. 209—235. DOI: [10.4324/9780429261657-9](https://doi.org/10.4324/9780429261657-9) (дата звернення: 25.06.2024).

14 Степаненко С. Г., Білкун Д. Г., Яник Я. М., Тимошук Ю. Т. Зазнач. твір.

За «Коротким тлумачним словником української мови» (1978; далі — КТС) **саморобний** — це «зроблений власноручно, виготовлений кустарним способом у домашніх умовах»¹⁵. Прикметник «кустарний» у цьому словнику відсутній, але є тлумачення іменника «кустар»: «1. Дрібний товаровиробник, який працює на ринку; ремісник. 2. перен. Людина, яка працює неорганізовано у відриві від інших»¹⁶. «Академічний тлумачний словник української мови» (1970—1980; далі — АТС УМ) містить визначення слова «кустарництво»: «1. Кустарний промисел, заняття кустаря. <...> 2. перен. Робота, що ведеться неорганізовано, примітивно»¹⁷.

Водночас промислове виробництво передбачає регламентоване складання предметів (пристроїв, приладів, механізмів тощо), що обумовлено певними вимогами відповідних технічних умов на їх виготовлення (монтаж).

Варто зауважити, що кустарі й кустарництво, з урахуванням наведених вище цитат, стосуються виробництва певних товарів ремісниками з метою їх реалізації (продажу, обміну тощо). У досліджуваному нами аспекті реалізації не відбувається, а виготовлений запальний пристрій (прилад, механізм тощо) використовують з певною метою: для спричинення пожежі.

Тож у контексті проведення судових пожежно-технічних експертиз у формулюванні поняття «саморобний запальний прилад» доречно вживати саме слово «саморобний», а не «виготовлений кустарним способом».

По-друге, визначимось із поняттям «запальний» («запалювальний»).

Як зазначено вище, у Посібнику-2007 у діагностиці причин виникнення пожеж з ознаками підпалу за використаними засобами підпалу наведено запитання «Чи не є дане пристосування запалювальним пристроєм і який принцип його дії?» зі словом «запалювальний»¹⁸.

Тлумачення цього поняття знаходимо тільки в одному з аналізованих нами словників української мови: **запалювальний** — «який служить для запалювання (у 1 знач.)»¹⁹. Своєю чергою **запалювання** — це «1. Дія за значенням запалювати»²⁰, а **запалювати** визначено як «1. Викликати горіння чого-небудь, видобувати вогонь. <...> 2. перен. Захоплювати кого-небудь якоюсь ідеєю, власним прикладом і т. ін., викликати у кого-небудь запал, поривання до чогось. <...> 3. перен. Викликати яке-небудь сильне почуття. <...> 4. перен. Викликати появу на чому-небудь блиску, сяйва. <...> 6. мед. Викликати запалення якого-небудь органу або частини тіла»²¹. Водночас **запальний** — це «1. Який служить

15 Саморобний / Короткий тлумачний С. 243. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humetska_LL/Korotkyi_tlumachnyi_slovyk_ukrainskoi_movy.pdf?PHPSESSID=10e6h4aoc7e9sl8cd7jonp cr65 (дата звернення: 25.06.2024).

16 Кустар / Там само. С. 125.

17 Кустарництво / Академічний тлумачний Т. 4 : І—М ; ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко, П. Й. Горещький. 1973. С. 417. URL: <https://sum.in.ua/s/kustarnyctvo> (дата звернення: 25.06.2024).

18 Безвесільний В. Д., Дьяченко О. Ф. Знач. твір.

19 Запалювальний / Академічний тлумачний Т. 3 : З ; ред. тому: Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька. 1972. С. 241. URL: <https://sum.in.ua/s/zapaljuvaljnyj> (дата звернення: 25.06.2024).

20 Запалювання / Там само. URL: <https://sum.in.ua/s/zapaljuvannja> (дата звернення: 25.06.2024).

21 Запалювати / Там само. URL: <https://sum.in.ua/s/zapaljuvaty> (дата звернення: 25.06.2024).

для запалювання. 2. перен. Який легко захоплюється чим-небудь, палкий, пристрасний, гарячий. 3. мед. Пов'язаний із запаленням — хворобливим процесом <...>²², «зав'язаний, імпульсивний, йоржистий»²³ і «1. Те саме, що запалювальний»²⁴, а **запальний** — «спец. Стос. до запалу»²⁵.

Отже, тільки один з аналізованих словників містить поняття «запалювальний» — АТС УМ²⁶.

Варто зауважити, що за ДСТУ 2272:2006 запалювання — це ініціювання горіння²⁷. Своєю чергою горіння — це екзотермічний процес, який охоплює окисно-відновні перетворення речовин і/або матеріалів і характеризується наявністю летких продуктів і/або світлового випромінювання. У примітці до визначення горіння також зазначено, що ознаками горіння є теплове, світлове, ультрафіолетове випромінювання, наявність диму, погіршення складу газового середовища та підвищення його температури²⁸.

Отже, запалювання — це процес, що виникає після певної дії, а **запальний** (за лежно від наголосу) — який служить для

запалювання та стосується запалу. Саме тому поняття «запальний» у контексті проведення судових пожежно-технічних експертиз пропонуємо застосовувати до пристроїв (приладів, механізмів тощо), які ініціюють горіння, що надалі призводить до виникнення пожежі. Тож у дефініції «саморобний запальний прилад» доречно застосовувати прикметник «запальний», а не «запалювальний».

По-третє, необхідно визначитися з поняттям «пристрої».

У Посібнику-2007 у наведеній діагностиці причин виникнення пожеж з ознаками підпалу за використаними засобами підпалу наведено запитання «Чи не є дане пристосування запалювальним пристроєм і який принцип його дії?», яке містить слово «пристрій»²⁹.

За одним зі словників **пристрій** — це «апарат, механізм»³⁰, за іншим — «пристосування, обладнання, за допомогою якого виконується яка-небудь робота або спрощується, полегшується певний виробничий процес»³¹.

Отже, дефініція «пристрій» містить такі поняття: «пристосування», «облад-

- 22 Запальний / Короткий тлумачний С. 83. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humetska_LL/Korotkyi_tlumachnyi_slovyk_ukrainskoi_movy.pdf?PHPSESSID=1oe6h4aoc7e9sl8cd7jonp cr65 (дата звернення: 25.06.2024).
- 23 Запальний / Тлумачний словник С. 920. URL: <https://archive.org/details/tlumachny2005/page/n987/mode/2up> (дата звернення: 25.06.2024).
- 24 Запальний / Академічний тлумачний Т. 3 С. 242. URL: <https://sum.in.ua/s/zapaljnnyj> (дата звернення: 25.06.2024).
- 25 Запальний / Там само. URL: <https://sum.in.ua/s/zapaljnnyj> (дата звернення: 25.06.2024).
- 26 Запалювальний / Там само. С. 241. URL: <https://sum.in.ua/s/zapaljuvaljnnyj> (дата звернення: 25.06.2024).
- 27 ДСТУ 2272:2006. С. 3. URL: https://antifire.ua/dbn/19-DSTU_2272_2006.pdf (дата звернення: 25.06.2024).
- 28 Там само. С. 2.
- 29 Безвесільний В. Д., Дьяченко О. Ф. Зазнач. твір.
- 30 Пристрій / Тлумачний словник С. 966. URL: <https://archive.org/details/tlumachny2005/page/n987/mode/2up> (дата звернення: 25.06.2024).
- 31 Пристрій / Академічний тлумачний Т. 8 : Природа — Ряхтливий ; ред. тому: В. О. Винник, В. В. Жайворонок, Л. О. Родніна, Т. К. Черторизька. 1977. С. 45. URL: <https://sum.in.ua/s/prystrij> (дата звернення: 25.06.2024).

нання», «прилад», «механізм», які придатні для вживання з певною метою.

Оскільки одне поняття містить кілька інших, унаочнимо це на схемі 1.

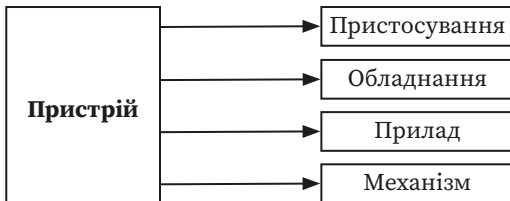

Схема 1. Складові поняття «пристрій»

Далі окремо проаналізуємо всі поняття, які містить дефініція «пристрій».

Із-поміж трьох аналізованих словників визначення поняття «пристосування» наявне в АТС УМ і словнику 2005 р. (далі — ТС-2005) — це: «1. Дія за значенням пристосувати, пристосовувати та дія і стан за знач. пристосуватися, пристосовуватися. <...> 2. Пристрій, прилад, за допомогою якого здійснюється або полегшується певна робота. <...> Природне утворення у рослин і тварин, що служить для самозбереження, захисту і т. ін.»³² і «адаптація, апарат»³³. А ось тлумачення понять «пристосовувати» («пристосувати») знаходимо в усіх трьох словниках: «1. Робити що-небудь придатним для використання з певною метою, в певних умовах. <...> 2. розм. Прилаштовувати, поміщати що-небудь десь»³⁴, «робити придатним для вживан-

ня, для використання з якоюсь метою»³⁵, «адаптувати»³⁶.

Складові поняття «пристосовувати (пристосувати)» унаочнено на схемі 2.

Схема 2. Складові поняття
«пристосовувати (пристосувати)»

Отже, *пристосовувати (пристосувати)* — це процес, що виникає після певної дії, і як наслідок це поняття застосовувати неправильно.

З'ясуймо значення поняття «обладнання».

Із-поміж трьох словників поняття «обладнання» містить лише АТС УМ — це: «1. Сукупність механізмів, приладів, пристроїв і т. ін., необхідних для чогонебудь: спорядження. <...> 2. Меблі, якими обставлено яке-небудь приміщення; обстановка. <...> Внутрішнє убрання кімнати, приміщення» і «Дія за значенням

32 Пристосування / Академічний тлумачний Т. 8 С. 43. URL: <https://sum.in.ua/s/prystosuvannja> (дата звернення: 25.06.2024).

33 Пристосування / Тлумачний словник С. 966. URL: <https://archive.org/details/tlumachny2005/page/n987/mode/2up> (дата звернення: 25.06.2024).

34 Пристосовувати, пристосувати / Академічний тлумачний Т. 8 С. 42. URL: <https://sum.in.ua/s/prystosovuvaty> (дата звернення: 25.06.2024).

35 Пристосовувати / Короткий тлумачний С. 216. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humetska_LL/Korotkyi_tlumachnyi_slovyk_ukrainskoi_movy.pdf?PHPSESSID=1oe6h4aoc7e9sl8cd7jonpcr65 (дата звернення: 25.06.2024).

36 Пристосовувати / Тлумачний словник С. 966. URL: <https://archive.org/details/tlumachny2005/page/n987/mode/2up> (дата звернення: 25.06.2024).

обладнати»³⁷. Складові поняття «обладнання» унаочнено на схемі 3.

Схема 3. Складові поняття «обладнання»

Розгляньмо далі тлумачення всіх слів, що є складовими дефініції «обладнання». З'ясуємо значення поняття «механізм».

За словниками, **механізм** — це: «1. Пристрій, що передає або перетворює рух. <...> Те саме, що машина. 2. перен. Внутрішня будова, система чого-небудь. <...> 3. Сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та ін. явище»³⁸, «1. Пристрій, який приводить машину або апарат в дію. 2. перен. Внутрішня будова, система чого-небудь»³⁹ і, зрештою, «1. Пристрій, що передає або перетворює рух тіл. <...> 2. Внутрішня будова, система чогось. [синонім —] устрій. <...> 3. Послідовність перебігу, причини, наслідки, внутрішня сутність якогось явища»⁴⁰.

Складові поняття «механізм» унаочнено на схемі 4.

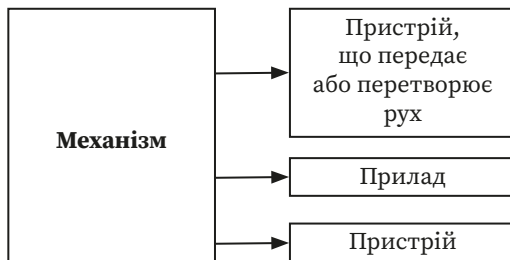

Схема 4. Складові поняття «механізм»

Отже, поняття «механізм» пояснено за допомогою термінів «пристрій» і «прилад».

Водночас механізм передає або перетворює рух для приведення в дію машин або апаратів. У розглядуваному нами контексті дія повинна призвести до виникнення пожежі. Отже, тут поняття «механізм» застосовувати некоректно.

Тепер з'ясуємо значення поняття «прилад».

Згідно зі словниками **прилад** — це: «1. Спеціальний пристрій, призначений для певної мети. 2. Інструмент, який використовується при виконанні якоїсь дії. [Синонім] *приладдя*»⁴¹, «1. Обладнання, пристрій для управління машинами, установками, для регулювання технологічних процесів, обчислень та ін. 2. Спеціальний пристрій для станка, машини

37 Обладнання / Академічний тлумачний Т. 5 : Н—О ; ред. тому: Л. А. Юрчук, В. О. Винник. 1974. С. 517, 518. URL: <https://sum.in.ua/s/obladnannja> (дата звернення: 25.06.2024).

38 Механізм / Там само. Т. 4 С. 695. URL: <https://sum.in.ua/s/MEKhANIZM> (дата звернення: 25.06.2024).

39 Механізм / Короткий тлумачний С. 141. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humetska_LL/Korotkyi_tlumachnyi_slovnuk_ukrainskoi_movy.pdf?PHPSESSID=10e6h4aoc7e9sl8cd7jonpcr65 (дата звернення: 25.06.2024).

40 Механізм / Тлумачний словник С. 516—517. URL: <https://archive.org/details/tlumachny2005/page/n987/mode/2up> (дата звернення: 25.06.2024).

41 Прилад / Там само. С. 654—655.

та ін., що виконує самостійну частину роботи»⁴² і «1. Спеціальний пристрій, признач. для певної мети (вимірювання чого-небудь, управління чимсь, контролю, спостереження за чим-небудь і т. ін.). <...> Механічне пристосування, пристрій. <...> 2. Інструмент, предмет, який вико-

ристовується при виконанні певної дії. <...> Предмет, що входить до складу якогось устаткування, спорядження. <...> 3. збірн. Сукупність відповідних інструментів, предметів, необхідних для виконання певної роботи»⁴³. Складові поняття «прилад» унаочнено на схемі 5.

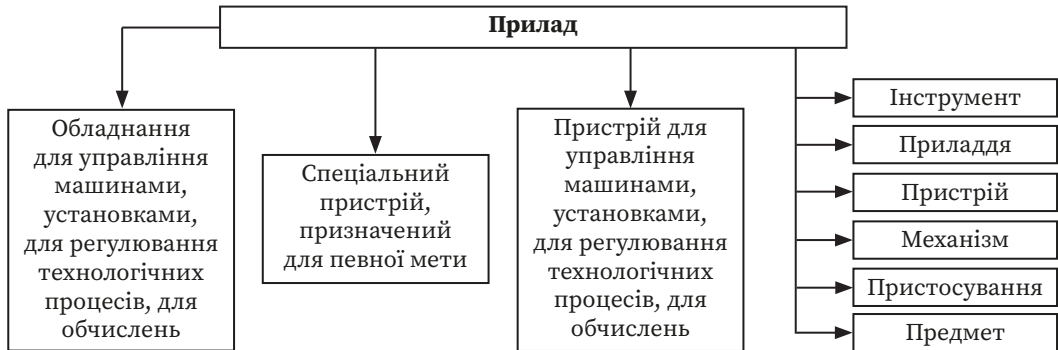

Схема 5. Складові поняття «прилад»

Щодо обладнання та пристрою для обчислень та управління машинами й установками сумнівів не виникає: вони стосуються регулювання певних технологічних процесів. Отже, ці поняття також застосувати не можна, оскільки кінцевим результатом має стати виникнення пожежі.

Далі з'ясуймо поняття «інструмент».

За тлумачними словниками, **інструмент** — це: «1. <...> Ручне знаряддя для виконання яких-небудь робіт. 2. <...> збірн.

Сукупність знарядь для праці. 3. <...> Музичний прилад»⁴⁴, «Знаряддя праці (напр., пристрій для обробки матеріалів, вимірювань, хірургічних операцій, відтворення музичних звуків тощо). 2. <...> Сукупність таких знарядь. <...> 3. перен. Засіб, спосіб для досягнення чогось»⁴⁵ і «1. <...> Знаряддя для праці. <...> 2. <...> збірн. Сукупність таких знарядь. <...> 3. <...> Те саме, що Музичний інструмент»⁴⁶. Складові поняття «інструмент» унаочнено на схемі 6.

42 Прилад / Короткий тлумачний С. 214. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humetska_LL/Korotkyi_tlumachnyi_slovyk_ukrainskoi_movy.pdf?PHPSESSID=1oe6h4aoc7e9sl8cd7jonpcr65 (дата звернення: 25.06.2024).

43 Прилад / Академічний тлумачний Т. 7 : Поїхати — Приробляти ; ред. тому: О. П. Петровська, М. М. Пилинський, Л. О. Родніна, Н. І. Швидка. 1976. С. 653. URL: <https://sum.in.ua/s/PRYLAD> (дата звернення: 25.06.2024).

44 Інструмент / Короткий тлумачний С. 99. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humetska_LL/Korotkyi_tlumachnyi_slovyk_ukrainskoi_movy.pdf?PHPSESSID=1oe6h4aoc7e9sl8cd7jonpcr65 (дата звернення: 25.06.2024).

45 Інструмент / Тлумачний словник С. 405. URL: <https://archive.org/details/tlumachny2005/page/n987/mode/2up> (дата звернення: 25.06.2024).

46 Інструмент / Академічний тлумачний Т. 4 С. 34. URL: <https://sum.in.ua/s/instrument> (дата звернення: 25.06.2024).

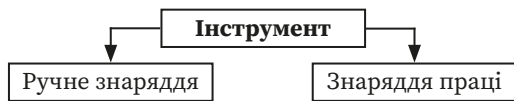

Схема 6. Складові поняття «інструмент»

Отже, інструментом є ручне знаряддя для виконання яких-небудь робіт, тому далі з'ясуємо поняття «знаряддя».

У словниках поняття «знаряддя» розтлумачено так: «1. Пристосування, прилад, механізм і т. ін., за допомогою якого виконується певна дія. <...> **Знаряддя виробництва** — пристосування, прилади, механізми і т. ін., які використовуються у виробництві. <...> 2. перен. Про те, що служить засобом у якійсь дії, справі»⁴⁷, «1. Технічне пристосування, за допомогою якого виконується робота або якась дія. <...> 2. перен. Засіб для досягнення якої-небудь мети»⁴⁸ і «1. Технічне пристосування, за допомогою якого виконується певна дія. [Синоніми] начиння, снасть, припас, інструмент (набір предметів для певної роботи). [Сталі словосполуч.] **Знаряддя виробництва** — пристосування, прилади, механізми і т. ін., які використовуються у виробництві. 2. перен. Засіб для досягнення якої-небудь мети»⁴⁹. Складові поняття «знаряддя» унаочнено на схемі 7.

Отже, знаряддям є пристосування, прилад, механізм і т. ін., за допомогою якого виконують певну роботу або дію, а також інструмент.

Зі змісту поняття «знаряддя» зрозуміло, що воно передбачає виконання

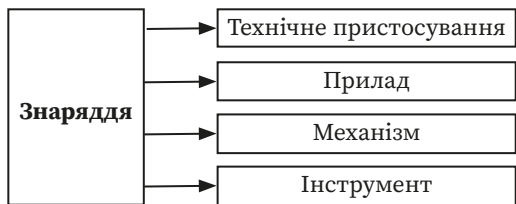

Схема 7. Складові поняття «знаряддя»

певної дії за допомогою технічного пристосування, приладу, механізму, інструмента (до прикладу: якщо за допомогою якогоюсь інструмента зламано замок входних дверей і з оселі викрадено гроші, то цей інструмент є знаряддям злочину). У нашому випадку необхідно застосування чого-небудь, що ініціює горіння та надалі призведе до виникнення пожежі.

Згідно з тлумачними словниками **робота** — це: «1. Певне коло занять, діяльності. [Синоніми] діло, праця, справа. <...> 2. Праця, заняття, служба на підприємстві чи в установі як засіб існування, джерело заробітку. <...> 3. Результат виконаної праці. <...> 4. з означ. Спосіб, манера, стиль виконання, виготовлення чого-небудь. <...> 5. фіз. Кількісна характеристика перетворення будь-якого виду енергії на інші види її»⁵⁰, «1. Певне коло занять, обов'язків; праця, труд. <...> 2. Результат виконаної праці»⁵¹ і «1. Дія за значенням робити <...>. <...> 2. Чийсь виконання чого-небудь, чийсь труд. 3. <...> з означ. Та чи інша діяльність щодо виготовлення, створення, обробки чого-небудь. <...> 4. Коло занять, обов'язків, те, чим зайнятий хто-небудь; справа, діло. <...> 5. Праця, за-

47 Знаряддя / Академічний тлумачний ... Т. 3 ... С. 642. URL: <https://sum.in.ua/s/ZNARJaDDJa> (дата звернення: 25.06.2024).

48 Знаряддя / Короткий тлумачний ... С. 93. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humetska_LL/Korotkyi_tlumachnyi_slovyk_ukrainskoi_movy.pdf?PHPSESSID=1oe6h4aoc7e9sl8cd7jonpcr65 (дата звернення: 25.06.2024).

49 Знаряддя / Тлумачний словник ... С. 386. URL: <https://archive.org/details/tlumachny2005/page/n987/mode/2up> (дата звернення: 25.06.2024).

50 Робота / Там само. С. 696.

51 Робота / Короткий тлумачний ... С. 233. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humetska_LL/Korotkyi_tlumachnyi_slovyk_ukrainskoi_movy.pdf?PHPSESSID=1oe6h4aoc7e9sl8cd7jonpcr65 (дата звернення: 25.06.2024).

няття, служба на якому-небудь підприємстві, в якійсь установі як засіб існування, джерело заробітку. <...> 6. Те, що підлягає виконанню, здійсненню. <...> 7. з означ. Спосіб, манера, стиль виконання, виготовлення чого-небудь. <...> 8. Продукт чиеїс праці; виріб, твір. <...> 9. фіз. Кількісна характеристика перетворення будь-якого виду енергії на інші види її»⁵².

Варто зауважити, що роботи, яка полягає в ініціюванні горіння, що надалі має спричинити пожежу, не існує.

Отже, поняття «знаряддя», як і поняття «інструмент» у цьому разі застосувати не можна, тож з'ясуємо тлумачення слова «приладдя».

Із-поміж аналізованих нами словників визначення поняття «приладдя» містить тільки АТС УМ: «1. збірн. до прилад <...>. <...> 2. Предмет, що входить до складу якого-небудь устаткування, спорядження. <...> Необхідний предмет при виконанні певної дії»⁵³, а поняття «приладжувати» («приладити») — АТС УМ і КТС (відсутнє воно тільки в ТС-2005): «1. Те саме, що прилаштовувати <...>. <...> 2. Те саме, що пристосовувати. <...> 3. Те саме, що готувати»⁵⁴ і «робити відповідним щодо розмірів, пристосовувати, припасовувати, приборювати»⁵⁵.

Зважаючи на зміст, приладдям є як пристрій, так і прилад, як обладнання, так і механізм тощо, однак вони здатні стати лише складовою чого-небудь,

спроможного ініціювати горіння, що своєю чергою може призвести до виникнення пожежі.

Отже, поняття «приладдя» у цьому разі також застосувати не можна.

З'ясуємо значення поняття «предмет».

Укладачі тлумачних словників трактують **предмет** як: «1. Конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття як окремий елемент дійсності. 2. Певна річ, що використовується для чогось. <...> 3. Коло знань, що творить окрему дисципліну викладання. <...> 4. Те, на чому зосереджується чиясь увага, на що спрямована чиясь діяльність»⁵⁶, «1. Матеріальне конкретне явище, що сприймається органами чуття. <...> 2. Логічне поняття, що становить зміст думки. 3. Об'єкт пізнання, творчості, практики; те, на що спрямована пізнавальна, творча і т. ін. діяльність кого-, чого-небудь. <...> 4. Коло знань, що становить окрему навчальну дисципліну»⁵⁷ і «1. Будь-яке конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття. <...> 2. Логічне поняття, що становить зміст думки, пізнання і т. ін. <...> 3. Те, на що спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність кого-, чого-небудь. <...> Об'єкт почуттів, переживань і т. ін.; особа, що викликає у іншої особи інтерес, потяг до себе, почуття кохання тощо. <...> 4. Коло знань, що становлять окрему дисципліну

52 Робота / Академічний тлумачний Т. 8 С. 587. URL: <https://sum.in.ua/s/robota> (дата звернення: 25.06.2024).

53 Приладдя / Там само. Т. 7 С. 653. URL: <https://sum.in.ua/s/pryladdja> (дата звернення: 25.06.2024).

54 Приладжувати, приладити / Там само. С. 654. URL: <https://sum.in.ua/s/pryladzhuvaty> (дата звернення: 25.06.2024).

55 Приладжувати, приладити / Короткий тлумачний С. 214. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humetska_LL/Korotkyi_tlumachnyi_slovnyk_ukrainskoi_movy.pdf?PHPSESSID=10e6h4a0c7e9sl8cd7jonpcr65 (дата звернення: 25.06.2024).

56 Предмет / Там само. С. 210.

57 Предмет / Тлумачний словник С. 649. URL: <https://archive.org/details/tlumachny2005/page/n987/mode/2up> (дата звернення: 25.06.2024).

викладання»⁵⁸. Складові поняття «предмет» унаочнено на схемі 8.

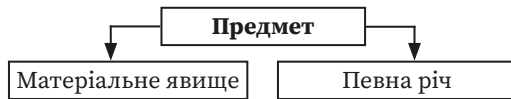

Схема 8. Складові поняття «предмет»

Отже, предметом є будь-яке конкретне матеріальне явище, яке сприймають органи чуття, або певна річ.

Відповідно до тлумачних словників **річ** (в одному зі значень) — це: «1. Предмет, перев. домашнього вжитку, трудової діяльності і т. ін. <...> Будь-який предмет взагалі. <...> 2. Явище дійсності, вияв або результат якої-небудь дії, діяльності; випадок, факт, подія. <...> Ситуація, становище, які склалися у кого-небудь з чимсь. <...> 3. Твір літератури, мистецтва, наукова книга. <...> 4. Робота, справа і т. ін., якою займається або повинен займатися хто-небудь; діло. <...> 5. філос. Об'єктивний світ (предмети, явища), що існує поза свідомістю людини і діє на цю свідомість»⁵⁹, «Всякий матеріальний предмет. <...> Майно, пожитки»⁶⁰ і «1. Усякий матеріальний предмет. <...> 2. Майно, пожитки. <...> 3. Явище діяльності, вияв або результат якоїсь дії; випадок, подія; потреба в чому-небудь. <...> 4. Твір літератури, мистецтва, наукова книга. 5. Робота, справа, якою займається хто-небудь. <...> 6. тільки мн., філос. Об'єктивний світ (предмети, явища), що існує поза свідомістю людини»⁶¹.

Зміст поняття «річ» передбачає речовий матеріальний предмет — зокрема, предмет трудової діяльності. Отже, за певних умов річ і предмет можуть стати лише складовою чого-небудь, що може ініціювати горіння, здатне призвести до виникнення пожежі, тому поняття «предмет» і «річ» у цьому разі застосувати не можна.

Повернімося до тлумачення поняття «устаткування».

В АТС УМ поняття «устаткування» («встаткування») розкрито так: «1. Дія за значенням устаткувати; обладнання. <...> 2. Сукупність механізмів, приладів, пристроїв і т. ін., необхідних для чого-небудь; обладнання. <...> 3. Меблі, речі, якими обставлено яке-небудь приміщення»⁶². Складові поняття «устаткування» унаочнено на схемі 9.

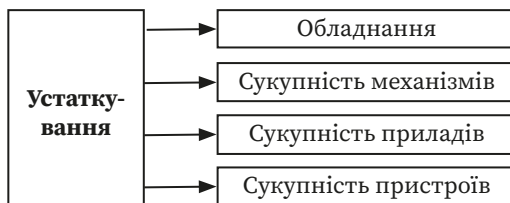

Схема 9. Складові поняття «устаткування»

Поняття «устаткування» розтлумачено як сукупність механізмів, приладів і пристроїв, а для нашої мети те, що здатне ініціювати горіння та спричинити пожежу, має становити єдине ціле, тож ці поняття ми застосовувати не можемо.

58 Предмет / Академічний тлумачний Т. 7 С. 527. URL: <https://sum.in.ua/s/predmet> (дата звернення: 25.06.2024).

59 Річ 1 / Там само. Т. 8 С. 576. URL: <https://sum.in.ua/s/rich> (дата звернення: 25.06.2024).

60 Річ 2 / Короткий тлумачний С. 232. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humetska_LL/Korotkyi_tlumachnyi_slovyk_ukrainskoi_movy.pdf?PHPSESSID=10e6h4aoc7e9sl8cd7jonpcr65 (дата звернення: 25.06.2024).

61 Річ 1 / Тлумачний словник С. 694. URL: <https://archive.org/details/tlumachny2005/page/n987/mode/2up> (дата звернення: 25.06.2024).

62 Устаткування (встаткування) / Академічний тлумачний Т. 10 : Т-Ф ; ред. тому: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк. 1979. С. 499. URL: <https://sum.in.ua/s/USTATKUVANNJa> (дата звернення: 25.06.2024).

Словники пояснюють поняття «устаткування» за допомогою поняття «обладнання» і навпаки, отже, цими дефініціями також послуговуватися не можна.

Підіб'ємо підсумки проведеного аналізу тлумачень наведених вище понять: дефініція «пристрій» містить поняття «прилад», яке своєю чергою пояснює поняття «спеціальний пристрій». Складові поняття «пристрій» унаочнено на схемі 10.

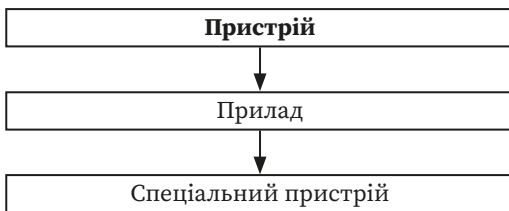

Схема 10. Складові поняття
«пристрій»

Отже, приладом є спеціальний пристрій, призначений для певної мети, тобто поняття «прилад» містить поняття «пристрій» та ідентифікує його як «спеціальний пристрій».

Отже, у цьому разі поняття «пристрій» застосовувати не можна, натомість доречним є поняття «прилад», на користь чого свідчить визнання укладачами тлумачних словників приладом, наприклад, запальнички: «**Запальничка**, *и, ж. Невеличкий кишеньковий прилад для добування вогню*»⁶³. Зверніть увагу: у цитованій словарній статті запальничку названо саме *приладом*, а не *пристроєм*. Як і в досліджуваному нами випадку,

кінцевим результатом використання запальнички є добування вогню, а за ДСТУ 2272:2006 **вогонь** — це «об'ємна мінлива композиція розжарених речовин, які перебувають в процесі горіння»⁶⁴. Вогонь із запальнички запалює речовини й матеріали для їх використання з певною метою, а в досліджуваному нами контексті вогонь спричиняє виникнення пожежі.

Згідно з тим самим ДСТУ **пожежа** — це «позарегламентний процес знищування або пошкодження вогнем майна, під час якого виникають чинники, небезпечні для живих істот і довкілля»⁶⁵.

Своєю чергою **небезпечний чинник пожежі (небезпечний фактор пожежі)** — це «прояв пожежі, що призводить чи може призвести до опіків, отруєння леткими продуктами згоряння або піролізу, травмування чи гибелі людей і (або) до заподіяння матеріальних, соціальних, екологічних збитків»⁶⁶. У примітці названо такі небезпечні чинники пожежі: «Підвищена температура, задимлення, погіршення складу газового середовища»⁶⁷.

У ДСТУ 2272:2006 **леткі продукти згоряння** визначено як «сукупність газоподібних речовин, а також аерозолів, які утворюються у вогнищі й виходять за його межі. *Примітка.* Леткі продукти згоряння утворюються внаслідок повного або неповного згоряння, піролізу, випаровування, сублімації»⁶⁸, **вогнище** — як «сукупність горючих матеріалів і (або) продуктів згоряння і (або) конструктивних елементів, якими обмежено простір,

63 Запальничка / Академічний тлумачний Т. 3 С. 243. URL: <https://sum.in.ua/s/ZAPALjNYChKA> (дата звернення: 25.06.2024) ; Тлумачний словник С. 351. URL: <https://archive.org/details/tlumachny2005/page/n987/mode/2up> (дата звернення: 25.06.2024).

64 ДСТУ 2272:2006. С. 2. URL: https://antifire.ua/dbn/19-DSTU_2272_2006.pdf (дата звернення: 25.06.2024).

65 Там само. С. 6.

66 Там само. С. 7.

67 Там само.

68 Там само. С. 4.

де відбувається горіння»⁶⁹, **горючу речовину (горючий матеріал)** — як речовину (матеріал), здатну (здатний) «до участі у горінні в якості відновника»⁷⁰, а **піроліз** — як «незворотний процес термічного розкладання речовини або матеріалу»⁷¹.

На підставі викладеного вище пропонуємо доповнити методи, методики, ДСТУ та довідкову літературу з питань проведення судових пожежно-технічних експертиз терміном **«саморобний запальний прилад»** — це прилад, у якому хоча б один з елементів конструкції виготовлено в саморобний спосіб або застосовано його непромислове нерегламентоване складання, тобто конструкція приладу, остаточно підготовленого для запалювання горючого матеріалу або горючого середовища, не обумовлена відповідними технічними вимогами до його виготовлення, монтажу, застосування тощо».

Висновки

За результатами аналізу з'ясовано відсутність поняття «саморобний запальний прилад» у чинних методиках і довідковій літературі щодо проведення судових пожежно-технічних експертиз. Окреслено проблеми, які спричиняє відсутність цього терміна й, відповідно, брак порядку й методик проведення досліджень саморобних запальних приладів або їх залишків, виявлених і вилучених на місці пожежі або довкола об'єктів життєдіяльності людей. Запропоновано напрями розв'язання проблем, що стосуються дослідження причин виникнення пожежі, джерелом запалювання яких став саморобний запальний прилад. Доведено, що станом на сьогодні розроблення методів дослідження за-

гальної будови, елементів конструкції та принципу дії саморобних запальних приладів є актуальним для успішного проведення судової пожежно-технічної експертизи. Запропоновано доповнити чинні методики й довідкову літературу, якою фахівці послуговуються для проведення судових пожежно-технічних експертиз, новим терміном: **«Саморобний запальний прилад»** — це прилад, у якому хоча б один з елементів конструкції виготовлено в саморобний спосіб або застосовано його непромислове нерегламентоване складання, тобто конструкція приладу, остаточно підготовленого для запалювання горючого матеріалу або горючого середовища, не обумовлена відповідними технічними вимогами до його виготовлення, монтажу, застосування тощо».

Improvised Incendiary Device: Concept Definition

Mykhailo Kuzmenko

The paper discusses the lack of definition for the “improvised incendiary device” concept in current foreign and domestic methodologies and reference literature used by specialists to conduct forensic fire and technical examinations. The purpose is to define of the “improvised incendiary device” concept for its subsequent use within the framework of forensic fire and technical examinations. The method of system structural analysis has been employed to fulfill this goal. The lack of methods and methodologies for the study of improvised incendiary device preclude the attempts of forensic experts in forensic fire and technical examination to determine a specific source of ignition that has resulted in the ignition of a certain material (substance) or has sufficient energy to ignite a corresponding combustible medium at the seat of a fire. In turn, the fact that

69 ДСТУ 2272:2006. С. 5. URL: https://antifire.ua/dbn/19-DSTU_2272_2006.pdf (дата звернення: 25.06.2024).

70 Там само.

71 Там само. С. 2.

a specific ignition source cannot be identified leads to a probable rather than a categorical expert conclusion as to the true cause of a fire, and sometimes to the impossibility of determining the cause of a fire at all. According to three explanatory dictionaries compiled at various times and by different compilers, as well as three manuals (methodologies) for conducting forensic fire and technical examinations and ДСТУ 2272:2006, the author provides an in-depth analysis for interpreting terms related to the formation of the “improvised incendiary device” concept. The definition for this concept has been provided. This will further promote the development of relevant methods and methodologies for researching overall structure of improvised incendiary devices, their design elements, and the principle of operation in the context of carrying out forensic fire and technical examinations.

Keywords: fire; fire research; forensic fire and technical examination; ignition source; improvised incendiary device; arson; fire investigation.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Akademichnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Academic Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] (1970–1980). V 11 t. / za red. I. K. Bilodida. Kyiv. URL: <https://sum.in.ua> [in Ukrainian].
- Arson n.¹. Arson n.² (2024) / *Oxford English Dictionary*. 3rd ed. Oxford University Press. URL: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=arson>.
- Bezvesilnyi, V. D., Diachenko, O. F. (2007). *Rozsliduvannia ta sudovi ekspertyzy pozhezh* [Fire Investigations and Forensic Examinations] : dovidk.-metod. posib. Kharkiv [in Ukrainian].
- Christ, S., Schwarz, N., Sliuzas, R. (2022). *Measuring fire risk perception of residents before and after a fire* / *Advances in Forest Fire Research*. Ed. D. X. Viegas, L. M. Ribeiro. Universidade de Coimbra. DOI: [10.14195/978-989-26-2298-9_104](https://doi.org/10.14195/978-989-26-2298-9_104).
- Eroglu, Y. (2023). Text Mining Approach for Trend Tracking in Scientific Research: A Case Study on Forest Fire. *Fire*. 6(1):33. DOI: [10.3390/fire6010033](https://doi.org/10.3390/fire6010033).
- Fenoff, R., Fish, J. T., Miller, L. S., Wallace, E. W. (2022). Arson and Explosives / R. Fenoff et al. *Crime Scene Investigation*. 4th ed. NY. DOI: [10.4324/9780429261657-9](https://doi.org/10.4324/9780429261657-9).
- Gales, J., McNamee, R. (2023). Fire research for timber structures. *Fire and Materials*. Vol. 47. Is. 4. DOI: [10.1002/fam.3140](https://doi.org/10.1002/fam.3140).
- Horsley, F. K. (2021). *New Perspectives on Arson and Firesetting: The Human-Fire Relationship*. Taylor & Francis Group. DOI: [10.4324/9780367808648](https://doi.org/10.4324/9780367808648).
- Korotkyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Concise Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] (1978) / uklad.: D. H. Hrynchyshyn, L. L. Humetska, V. L. Karpova ta in. ; vidp. red. L. L. Humetska. Kyiv. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humetska_LL/Korotkyi_tlumachnyi_slovnyk_ukrainskoi_movy.pdf?PHPSESSID=1oe6h4aoc7e9sl8cd7jonp-cr65 [in Ukrainian].
- Kwon, H., Kim, S., Seo, J. (2020). The Typology of Korean Arson and Predictive Factor for Serial Arson. *Journal of The Korean Data Analysis Society*. Vol. 22. Is. 1. DOI: [10.37727/jkdas.2020.22.1.387](https://doi.org/10.37727/jkdas.2020.22.1.387).

- Lim, O. K. (2023). Bibliometric Analysis of Research Topics on Fire Safety. *Fire Science and Engineering*. Vol. 37. Is. 1. DOI: [10.7731/KIFSE.6a32f1fd](https://doi.org/10.7731/KIFSE.6a32f1fd).
- Noon, R. K. (1992). *Introduction to Forensic Engineering*. 1st ed. CRC Press.
- Perry, J. (2022). *Innovative Fire Fighting Strategy / Advances in Forest Fire Research*. Ed. D. X. Viegas, L. M. Ribeiro. Universidade de Coimbra. DOI: [10.14195/978-989-26-2298-9_257](https://doi.org/10.14195/978-989-26-2298-9_257).
- Scribner, C. F. (2023). *A Is for Arson: A History of Vandalism in American Education*. Ithaca, NY : Cornell University Press. DOI: [10.1515/9781501770739](https://doi.org/10.1515/9781501770739).
- Shmereho, O. B., Lysenko, O. V., Kuchynskyi, V. V., Polieshko, L. I., Foris, Yu. B., Tsyvk, L. V., Havryliuk, O. M., Fonrabe, V. V., Stelmashov, I. V., Sabadash, V. V., Suprun, V. S., Shebalkov, I. L., Huseinov, R. N., Belikov, A. S. (2019). *Metodyka z teoretychnykh ta praktychnykh osnov provedennia sudovykh pozhezhno-tekhnichnykh ekspertyz* [Methodology on the Theoretical and Practical Bases for Forensic Fire and Technical Examinations]. KNDISE ; KhNDISE ; DniproNDISE [in Ukrainian].
- Stanley, J. R. (2020). Preventing rural arson / *Rural Crime Prevention. Theory, Tactics and Techniques* ; Ed. by A. Harkness. 1st ed. London. DOI: [10.4324/9780429460135-33](https://doi.org/10.4324/9780429460135-33).
- Statystyka pozhezh [Fire Statistics] / Instytut derzhavnoho upravlinnia ta naukovykh doslidzhen z tsyvilnoho zakhystu : ofits. sait. URL: <https://idundcz.dsns.gov.ua/uk/statystika-pozhezh> [in Ukrainian].
- Stepanenko, S. H., Bilkun, D. H., Yanyk, Ya. M., Tymoshchuk, Yu. T. (1999). *Doslidzhennia pozhezh* [Fire Research] : dovidk.-metod. posib. Kyiv [in Ukrainian].
- Tao, X. (2021). Research on Innovative Model of Fire Management in Universities — Take Fire Safety Education as an Example. *Frontiers in Educational Research*. Vol. 4. Is. 12. DOI: [10.25236/FER.2021.041208](https://doi.org/10.25236/FER.2021.041208).
- Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] (2005) / za red. V. S. Kalashnyka. 2-he vyd., vypr. i dopov. Kharkiv. URL: <https://archive.org/details/tlumachny2005/page/n987/mode/2up> [in Ukrainian].
- Woods, R. (2023). *Wildfire Arson Prevention Guide*. 1st ed. CRC Press. DOI: [10.4324/9781003353843](https://doi.org/10.4324/9781003353843).
- Yang, Y., Du, H., Yao, G. (2023). A Scientometric Research on Applications and Advances of Fire Safety Evacuation in Buildings. *Fire*. 6(3):83. DOI: [10.3390/fire6030083](https://doi.org/10.3390/fire6030083).

Кузьменко, М. (2024). Саморобний запальний прилад: визначення поняття. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 4 (37). С. 192—208. DOI: [10.32353/khrife.4.2024.12](https://doi.org/10.32353/khrife.4.2024.12).